

ביאורים

בפרק זה מפרט רבי יוסף אלבו שישה ענייני אמונה יסודיים. ששת ענייני האמונה הללו אינם עומדים בבסיס האמונה, ולכן אינם נחשבים לא כ'עיקר' ולא כ'שורש', אך הם נגזרים מתוך שלושת העיקרים היסודיים אותם הוא מנה לעיל: האמונה במציאות ה', האמונה בתורת משה והאמונה בשכר ועונש. עתה הוא מפרט ומבאר את ששת העניינים הללו, ומסביר מדוע הם נגזרים משלושת העיקרים.

העניין הראשון הוא האמונה בחידוש העולם. עניין זה נגזר מתוך השורש של האמונה במציאות ה'. האמונה במציאות ה' משמעותה אמונה בכך שה' אינו בעל הגבלה וחסרון, ובכוחו לפעול בכל דרך וצורה שיחפוץ.

אם נדמה לעצמנו שהעולם איננו שחודש, ושגם לפני בריאתו היה חומר ראשון שממנו הוא נברא, משמעות הדבר שה' היה מוגבל בעת בריאת העולם. הרי אם ישנו חומר מסוים שרק על גביו יכול להברא העולם, יוצא שהעולם נברא כתלוי בחומר זה. אפשרות שכזאת סותרת את האמונה במציאות ה' ככוח רוחני עליון ובלתי מוגבל, שיכול לעשות כרצונו בכל עת שיחפוץ בלא שום תלות כלל. על כן, עניין זה הוא פועל יוצא של האמונה במציאות ה'.

העניין השני הוא האמונה שנבואת משה רבנו נכבואה הגבוהה במדרגתה מכל שאר הנבואות. התורה מלמדת אותנו עניין זה במפורש: "ולא קם נביא עוד ב'שאר אל' פמשה". פסוק זה מלמדנו על העובדה שנבואת משה היא הנבואה הגבוהה ביותר, ושעולם לא היו ולא יהיו נבואות ששוות לה במדרגתן. יסוד זה נגזר מהעיקר השני - האמונה בתורת משה המגיעה מן השמים וכל דבריה אמת.

העניין השלישי הוא האמונה שהתורה לא תשתנה לעולם. כפי שראינו בפרק יד, הרמב"ם מנה עניין זה, שלעולם לא תוחלף התורה, גם כאחד העיקרים וגם כמצוה. לדעת רבי יוסף אלבו, אילו הייתה מצוה כזו, אין למנותה לא כעיקר ולא כשורש. האמונה הזו לדעתו היא השלכה של האמונה בתורה מן השמים. עניין זה יבואר בהרחבה בהמשך הספר [מאמר שלישי פרק יט].

הרחבות

• רצון ה' בבריאת העולם

כפי שטבע הרצון פן חייב שיהיה פועל בעת ב'לת' יעת. ישנם אנשים הטוענים שהעולם קדמון, שהרי לא ייתכן שהעולם נברא דווקא בזמן מסוים (עת ב'לת' יעת), מכיוון שאם-כן - מדוע נברא דווקא באותו זמן? כנראה השם יתברך השתנה! לכן, הם טוענים שצריך לומר שהעולם קדמון. רבי יוסף אלבו דוחה את טענתם ואומר שהרצון האלוהי שונה מהרצון האנושי, ושינוי בו אינו מעיד על שינוי בריבונו של עולם או על חסרון.

הבעל שם טוב מרחיב את הדברים: "זה הרצון שעלה ברצונו לברוא את העולם, לא שנתחדש לו זה הרצון בעת בריאת העולם, אלא שכמו שהוא יתברך שמו קדמון - כך רצונו קדמון, ומקדמת דנא היה מייד רצונו לברא את העולם בעת הזה שברא אותו ולא קודם לכן... אלא שכל זה צריך לבוא בעיתו ובזמנו דווקא, כמו שדרך השבת לבוא דווקא אחר ששת ימי החול - כך הוא בענין בריאת העולם..." [פרשת בראשית ב].

פרק עשרים ושלשה

האמונות שראוי להאמינן כל בעל תורת משה, שהן נמשכות לשלשה עקרין שהנחנו, האמונות שראוי להאמינן אף-על-פי שאינן שרשים אליהם, הן שש.

האחת מהן היא חידוש העולם יש-מאין. וזו מבאר מענינה שהיא אמונה כוללת לתורה אלהית בכלל ולתורת משה בפרט; אף-על-פי שאינה שרש אליה ולא עקר, כי כבר תציר תורה אלהית בכלל ותורת משה בפרט מבלי ציור החידוש יש-מאין, כמו שבארנו בפרק שנים-עשר מזה-המאמר. אבל הוא ענף מסתעף מן העקר הראשון, שהוא "מציאות ה'". וזה - פי אחר שבארנו שהוא, יתברך, מסלק מן החסרונות, אם לא היה יכול לברא יש-מאין, יהיה זה חסרון בקוץ; שאין לומר שלא יפל תחת היכלת לברא יש-מאין אלא יש-מיש, פי אחר שיציר מציאותו אצל השכל, כבר אפשר שתבוא האמונה בו ויפל תחת היכלת ב'לת' בעל-תכלית; שהרי אף למאמיני הקדמות, הנה הם מודים שהש"י, עם-היותו שכל פשוט, הוא עלת הכל. ואם-כן, החקר הוא עלול ממונו באמצעות השכל הנבדל שהוא עלול ממונו. ואיך יהיה השכל הנבדל עלה למציאות החקר אם אי-אפשר להמצא יש-מאין? אין לה יש-מאין גדול מזה. ואם תאמר שלא יציר שיברא או יפעל בעת-ב'לת' יעת, ועל-כן יאמרו שהוא מחיב שיהיה העולם קדמון - יש לומר כי זה-הספק אמןם יתחייב לפועל על צד-החיוב אצל לא לפועל על צד-הרצון, כי טבע הרצון פן חייב שיהיה פועל בעת-ב'לת' יעת, כמו שבאר הרב המורה בפרק שמונה-עשר משני. ואחר שהש"י, להיותו מבחר הפועלים, ראוי שיהיה פועל ברצון ולא בחיוב, כמו שיתבאר במאמר השני [פ"ג], יתחייב, אם-כן, שהוא ראוי שימצא העולם בעת-ב'לת' יעת, כי זה דבר מחייב ונמשך לטבע הרצון.

והאמונה השנית היא מדרגת נבואת משה רבנו ע"ה, שהיא למעלה ממדרגת כל הנביאים שהיו ושיהיו. וזה, פי אף אם אינה הכרחית לתורה אלהית בכלל ולא לתורת משה בפרט - מכל-מקום, אחר שנגזר בתורה בפרוש: "ולא קם נביא עוד ב'שאר אל' כמשה" [דברים לד, י] - פרושו: שלא קם ולא יקום, להורות על מעלת התורה שנתנה על-ידיו, כמו שגפרש במאמר השלישי [פ"כ], בעזרת ה' - הנה ראוי שאמינה כל בעל תורת משה. והיא אמונה מסתעפת מ"תורה מן השמים".

והשלישית היא אמונה בשלא תנסח תורת משה ולא תשתנה ולא תומר ב'זולתה על-ידי שום-נביא. וזאת האמונה, אף-על-פי שאינה הכרחית לתורה אלהית בכלל ולא לתורת משה בפרט, כמו שבארנו [פ"ו], הנה הוא ענף מסתעף משליחות השליח. ועל-כן ראוי שיאמינן אותה כל בעל תורת משה, על-הדרך שנגבאר במאמר השלישי [פ"ט]. בעזרת ה'.

האמונות שראוי להאמינן

חידוש העולם

נבואת משה רבנו

שלא תשתנה התורה

לשלשה - משלושה. יש-מאין - בריאה שלא קדם לה שום דבר. בקוץ - חסרון אצל הבורא. עלול - ברוא. בעת-ב'לת' יעת - בזמן בלי שיש מציאות של הזמן. צד-החיוב - הדבר מחויב שיקרה עפ"י כללי הטבע וכדומה. צד-הרצון - הבריאה נבראה מתוך רצון חופשי של הבורא. תומר - תחולף.